

ПРВА БЕСЕДА НАЈСВЕТИЈЕГ ФОТИЈА АРХИЕПИСКОПА ЦАРИГРАДА ПОВОДОМ НАПАДА РУСА

Радомир В. Поповић*
Православни богословски
факултет,
Универзитет у Београду

Апстракт: Рад се бави једном од осамнаест сачуваних беседа Светиоџе Фотија Цариградског. Беседу је овај свети Патријарх произнео око 860. године, а непосредни повод био је напад Руса на Константинопољ. Патријарх је савременик и очевидца овог догађаја и свега што се дешавало пре и после тога, тако да ова беседа, а има их две – трећа и четврта, може да буде сматрана и као значајан историјски извор који обавештава о поцима односа Руса са Византијом, а после и о хришћанизацији Руса, и јужних Словена. Превод беседе веома је значајан и због опису морала живљења иконице у 9. веку, јер Патријарх стиковнике иконице укорава због ослабљености у вери, изобличава их због мнобројних ирехова, али их истовремено и шеши вером и нагом у помоћ Божију и Пресвете Богородице која је њихова заштитница и икривице. Дакле, сама беседа има неколико слојева и веома је важна као ирмарни богословско-историјски извор.

Кључне речи: Свети Фотије Цариградски, Руси, Константинопољ.

Цариградски патријарх Свети Фотије сигурно је једна од најзначајнијих личности друге половине IX века у историји хришћанске Цркве. На овом месту биће донета једна од његових 18 беседа, које су сачуване. Беседу је овај свети Патријарх произнео око 860. године,¹ поводом напада Руса на Константинопољ, престоницу Источно-

* radomir.popovic@live.com.

¹ Што се тиче године, односно датума када су руски кнезови Асхолд и Дир напа-

ромејског царства. О самој филолошкој и синтаксичкој карактеристици беседе на овом месту неће бити речи,² а са друге стране овај рад се неће бавити ни патролошким димензијама личности Светог Фотија.³ Дакле, ову беседу је Патријарх произнео поводом конкретног догађаја, чији је он савременик и очевидац, тако да ова беседа, а има их две – трећа и четврта (Фотије Велики 2016: 167), може да буде сматрана и као значајан историјски извор који нас обавештава о почецима христјанизације Руса, али и јужних Словена уопште.⁴ Изненада угрожену престоницу и њене становнике Патријарх укорава због ослабљености у вери, изобличава их због многобројних грехова, али их истовремено и теши вером и надом у помоћ Божију и Пресвете Богородице која је заштитница и покровитељка њихова. При крају беседе он им каже:

„... дошло је време да прибегнемо Мајци Слова, јединој нашој нади и прибежишту. Њој завапимо побожно: спаси град твој, како сама знаш, Владичице! Њу ставимо за посредницу пред њеним Сином и Богом нашим, и њу учинимо сведоком и гаранцијом наших завета, како би она узносила наше молитве ... Њеним молитвама да се избавимо од садашњег гнева и будуће бесконачне осуде ...“

У молитвеној литији око града ношена је Риза Пресвете Богородице као највећа светиња и драгоценост првостолног града који је био у изненадној и великој опасности од „Скита и варвара“. Управо је у спомен на овај догађај установљен празник Полагање ризе Пресве-

ли Цариград познати руски летописац монах Нестор у свом делу *Повјесѝ временѝх љетѝх* овај догађај смешта у 866. годину (видети: Преподобни Нестор 2003: 14), где се изричито каже: „Одоше Асхолд и Дир на Грке и дођоше тамо 14. године царевана Михаила цара ... уђоше, учинише многа убиства хришћана, и са двеста бродова Цариград опседнуше. Цар пак једва у град уђе, и са патријархом Фотијем сву ноћ молитву твораше у Цркви Свете Богородице у Влахерни, и божанску ризу Свете Богородице с песмама изнесоше, у мору јој скуте смочише. Тишина настаде и море укроћено беше, али тада бура уста са ветром и са валовима великим, ... и бродове безбрижних Руса разбаца и према обали их баци, и разби их тако да их је мало од такве беде могло побећи и кући се вратити“.

² О самој језичкој структури ове, и других сачуваних Фотијевих беседа, опширније види Leddusire 1983: 264–274, Λαοὺρδас 1970: 243–255.

³ О Фотијевом животу види *Житије Светиој и равноапостољној Фотији Великој патријарха цариградској*, у Поповић 1973: 85–115, те Поповић 1983: 191–211; Agachi 2012: 269–278; Codeso – Dominquez 2013: 105–148; Јевтић 2018.

⁴ О односу Византинаца са Словенима види Dvornik 1970; Vlasto 1970; Breje 1976: 310; Obolensky 1994.

те Богородице (Поповић 1975, 23–27). Чудом Пресвете Богородице, не први пут, град и његови житељи спасени су од, како се у беседи више пута понавља, варвара и неверника. Али, ово је велики почетак христијанизације Руса, док се Бугари помињу као већ крштен народ, што је добрим делом заслуга Светог Фотија.

Свети Фотије поново помиње Русе само неколико година касније, у својој познатој *Окружној посланици* из 867. године у којој говори о угрожености чистоте предањске хришћанске вере услед појаве неких догматско-литургијских новина на Западу (Поповић 2016: 178–188). Чистоту православне вере, каже Патријарх, треба чувати по сваку цену, између осталог и због новокршеног народа Бугара, али додаје:

„... и не само тај народ замени претходну побожност истинском вером у Христа, али и један други народ који је од многих и много пута окарактерисан други што се тиче грубости и неправде; онај се народ зове Роси (Руси), који је и против Ромејске државе, када су овладали онима који су око њих, са претераном надутотошћу подигли руке за бој. Сад и они заменише безбожну веру коју су раније имали за чисту и неупрљану хришћанску побожност, пријатељски себе стављајући као житеља и представника, уместо да нападају нас и да нас плене. И унутар њих толико много се распали жеља ревносне вере“ (Поповић 2016: 186).

Свети Фотије указује на прве контакте ратоборних руских племена са хришћанским Ромејским царством, док ће коначна христијанизација Руса уследити један век касније, крајем X века у време Светог кнеза Владимира. У сваком случају, Свети Фотије, без сумње говори као велики мисионар Словена, односно Срба, Бугара, Руса. У Служби овог Светитеља то се посебно и истиче. У стихири на Хвалите, између осталог, каже се: „Апостолима си прибројан као равноапостол, јер си као Божанствени проповедник сва словенска племена Христу привео, породивши их крштењем светим; њих у православљу сачувај“ (Типалдос 2005: 47). Исто се констатује и у Синаксару за овај празник: „... као други Павле, сав храбри народ Бугарски са царем њиховим у непорочну веру Христову тајно уведе и породи бањом Божанственога крштења“ (Типалдос 2005: 45). Свети Фотије је „огњенонадахнути беседник и учитељ васељене“ (Типалдос 2005: 32).

Φωτίου, ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντίνου πόλεως, Ομιλία πρώτη Εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ῥώσ

Ι. | α'. Τί τοῦτο; τίς ἡ χαλεπὴ αὕτη καὶ βαρεῖα πληγὴ καὶ ὀργή; πόθεν ἡμῖν ὁ υπερβόρειος οὗτος καὶ φοβερός ἐπέσκηψε κεραυνός; ποῖα νέφη παθῶν πυκνωθέντα; τινῶν δὲ κριμάτων σφοδραὶ παρατρίψεις τὴν ἀνυπόστατον ταύτην καθ' ἡμῶν ἐξεπυρήνισαν ἀστραπὴν; πόθεν ἡ βαρβαρικὴ αὕτη καὶ πυκνὴ καὶ ἀθρόα κατερράγη θάλασσα; οὐ καλάμην σίτου κείρουσα καὶ τὸν στάχυν συμπατάσσο-
ουσα, οὐδὲ κληματίδας ἀμπέλου μαστίζουσα καὶ τὸν καρπὸν ἄωρον τεμαχίζουσα, οὐδὲ φυτῶν τὰ στελέχη τύπτουσα καὶ τοὺς κλάδους διασχίζουσα (ὁ πολλοῖς πολλάκις μέτρον ἐπλήρωσεν ἐσχάτης κακώσεως), ἀλλ' ἀνθρώπων αὐτῶν οἰκτρῶς τὰ σώματα συναλήθουσα καὶ τὸ γένος ἅπαν πικρῶς ὀλοθρεύουσα. (2) Πόθεν ἢ πῶς τῶν τηλικούτων καὶ τοσοῦτων κακῶν ὁ τρυγίας, ὅ τι μὴ μείζον εἰπεῖν, ἐξεχύθη ἐφ' ἡμᾶς; ἄρ' οὐ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ταῦτα πάντα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς; οὐκ ἔλεγχος ταῦτα καὶ ἀνάγραφτος θρίαμβος τῶν ἡμετέρων παραπτωμάτων; οὐχὶ δὲ καὶ τεκμηριοῖ τὸ τῶν παρόντων φοβερὸν τὰ τῶν μελλόντων φρικτὰ καὶ ἀδέκαστα δικαιωτήρια; (3) Οὐκ ἐλπὶς ἀπάντων ἡμῶν, μᾶλλον δὲ κοινὴ προκειμένη ὄψις, ἵνα μηδὲ τῆς συμφορᾶς τοῖς ἔπειτα πυρφόρος ἐκφύγη, μηκέτι μηδένα εἰς τὸ περιεῖναι ἐγκαταλειφθῆναι. ὄντως «ἐλασσονοῦσι φυλὰς ἀμαρτίαι» (Προν. 14, 34) καὶ * ὡς ῥομφαία δίστομος πᾶσι τοῖς χρωμένοις αὐτῇ. (4) Ἐρρύσθημεν κακῶν οἷς πολλάκις συνεσχέθημεν• δέον εὐχαριστεῖν, οὐκ εὐγνωμονήσαμεν• ἐσώθημεν, ἡμελήσαμεν• ἐφρουρήθημεν, κατεφρονήσαμεν• ἐφ' οἷς δέος ἦν τιμωρίαν ὑποσχεῖν. Ὡ γνῶμης ὠμῆς καὶ ἀδιακρίτου καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν δυσχερῶν καὶ δεινῶν πάσχειν ἀξίας. Τοὺς μικρὰ τινα καὶ τῶν εὐτελεστάτων ὀφείλοντας ἀποτόμως εἰσεπραξάμεθα, ἐτιμωρησάμεθα• οὐκ ἐμνήσθημεν τῆς εὐχαριστίας, παρελθούσης τῆς εὐεργεσίας, οὐδ' ὅτι συγγνώμης ἐτύχομεν, τοὺς πλησίον ὠκτειρήσαμεν• ἀλλ' ἐν ᾧ τῶν ἐπικρεμασθέντων φόβων καὶ κινδύνων ἀπηλλάγημεν, ἀγριώτεροι τούτοις κατέστημεν, μήτε τὸ πλῆθος καὶ μέγεθος τῶν οἰκείων ὀφλημάτων καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις τοῦ σωτήρος συγχώρησιν λογισάμενοι, μήτε τὴν τῶν ὁμοδούλων ὀφειλὴν βραχυτάτην οὔσαν καὶ μηδὲ ἐν στάθμῃ λόγου ζυγουστατουμένην πρὸς τὰς ἡμετέρας αἰδε-
σάμενοι. (5) Πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων φιλανθρώπως ἐλευθερωθέντες, ὀλίγων ἄλλους καὶ ἀφιλανθρώπως ἐδουλώσαμεν• εὐφράνθημεν, ἐλυπήσαμεν• ἐδοξάσθημεν, ἠτιμώσαμεν• ἰσχύσαμεν, εὐθηνήσαμεν, ἐξυβρίσαμεν, ἀφρονήσαμεθα• ἐλιπάνθημεν, ἐπαχύνθημεν, ἐπλατύνθημεν καὶ εἰ μὴ τὸν θεὸν ὡς ὁ πάλαι Ἰακώβ ἐγκατελίπομεν, ἀλλ' ὡς ὁ ἡγαπημένος πλησθέντες ἀπελακτίσαμεν καὶ «ὡς

Превод прве беседе Архиепископа цариградског Фотија поводом напада Руса⁵

1. Шта је то? Зашто удар и тако тежак и поражавајући гнев? Одакле је на нас наишла ова северна и страшна грозота? Каква густина облака страсти и какви моћни удари судбине су разгорели против нас ову неподношљиву муњу? Одакле је навалило ово варварско, упорно и грозно море, које, не стабљике пшенице, жање и класове гази, не чоко-те винограда уништава и не зреле плодове кида, не младице растиња ломи и гране дроби, – што је за многе често представљало највећу казну, – већ тела самих људи жалосно уништавајући и сав род наш тужно уништавајући? Откуда или како се на нас излила до дна, ако не и више, чаша таквих невоља? Није ли за грехе наше све то дошло на нас? Није ли то изобличење и велико сведочанство наших сагрешења? Није ли то наговештај страшне казне сада ужасног и неумољивог суда у будућности? Треба ли да очекујемо, или боље, очигледно је за све уопште, да када се појави огањ будуће казне, нико неће остати некажњен? Заиста, *īреси унишћавају народе* (Прич. 14, 34), и они, као наоштрен мач, за све који им се предају. Избављали смо се од беда у које смо често западали. Требало је заблагодарити, али, нисмо били захвални; спасавали смо се, али остали смо безбрижни; добили смо заштиту, али, показали смо немарност, и зато је уследило да претрпимо кажњавање. О, жестока и неразумна нарави, и каква недостојна страдања и беде претрпети! Оне који су нам нешто мало дужни и безначајно, ми смо их жестоко мучили, кажњавали; нисмо се сећали благодарности када мине доброчинство, и зато што смо сами добијали опроштај, нисмо се смилovali на ближње, већ, ослобађајући се од ужаса и опасности које су нас угрожавале, постајали смо још више гневни; нисмо мислили о мноштву и величини сопствених грехова и њиховог опроштаја од Спаситеља, и нисмо обраћали пажњу на маловажност и безначајност у поређењу са нашим гресима с нама равним слугама, већ смо примивши за себе чо-

⁵ Превод *Прве беседе најсветијег Фотија архиепископа Цариграда поводом напада Руса* је учињен према издању *Прологову и беседе Светиој Фотији* које је приредио Σ. Αριστάρχης (Αριστάρχης 1900, 5–27).

δάμαλις παροιστρώσα» (Hos. 14, 16) τῶν τοῦ κυρίου προσταγμάτων παροιστρήσαμεν καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ κατολιγορήσαμεν. (6) Διὰ τοῦτο «φωνὴ πολέμου κατολιγορήσαμεν. Διὰ τοῦτο «φωνὴ πολέμου καὶ συντριβὴ πολέμου ἐν τῇ γῆ» ἡμῶν (Jerem. 27, 22). Διὰ τοῦτο «ἤνοιξε κύριος τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ καὶ ἐξήνεγκε τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ» (Jerem. 27, 25). Διὰ τοῦτο «λαὸς ἐξεῖρψεν ἀπὸ βορρᾶ», ὡς εἰς ἄλλην ἐπελαύνων Ἱερουσαλήμ, καὶ «ἔθνη ἐξηγέρθη ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, τόξον καὶ ζιβύνην κρατοῦντες. Ἰταμός ἐστι καὶ οὐκ ἔλεει• φωνὴ αὐτοῦ ὡς θάλασσα κυμαίνουσα• ἠκούσαμεν τὴν ἀκοὴν αὐτῶν» (Id. 6, 22–24), μᾶλλον δὲ ἀθρόαν εἶδομεν τὴν ὄψιν αὐτῶν, καὶ «παρελύθησαν αἱ χεῖρες ἡμῶν• θλίψις κατέσχεν ἡμᾶς καὶ ὠδίνες ὡς τικτούσας• μὴ ἐκπορεύεσθε εἰς ἀγρὸν καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς μὴ βαδίσετε ὅτι ῥομφαία παροικεῖ κυκλόθεν» (Id. 6, 25). «Τί μαρτυρήσω σοι, ἢ τί ὁμοιώσω σοι,» Ἱερεμίας σὺν ἐμοὶ κεκράξεται σήμερον, πόλις βασιλῆς; «Τίς σώσει σε καὶ παρακαλέσει σε, ὅτι ἐμεγαλύνθη ποτήριον συντριβῆς σου; Τίς ἰάσεται σε;» (Thren. 2, 13) Νῦν κλαίετε• μικροῦ κάμει τὸ πάθος ἐβύθισε καὶ τοῦ λέγειν ἀνέκοψεν. Ἀλλὰ τί βοᾶτε πρὸς με; τί δὲ ὀδύρεσθε; ἀκούσατέ μου• στήσατε μικρὸν τὸν κλαυθμὸν, καὶ δότε τοῖς λόγοις πάροδο. (7) Δακρῶν μὲν γὰρ κἀγὼ σὺν ὑμῖν• ἀλλ' οὔτε τὴν ἐν χρόνῳ ἀναρριπισθεῖσαν φλόγα μικραὶ ῥανίδες σβεννύουσι, τί γὰρ δεῖ λέγειν; ὡς πλέον ἀνάπτουσι, οὔτε τὸν ἐκκαυθέντα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων θυμὸν τοῦ θεοῦ πρόσκαιρον δάκρυον ἰσχύει ἐξιλεώσασθαι. Δακρῶν κἀγὼ σὺν ὑμῖν, ἀλλὰ πολλῶν τλαιπωρουμένων παρῆδομεν δάκρυα• παρατρέχω γὰρ ὡς καὶ ἐκινήσαμεν• δακρῶν κἀγὼ σὺν ὑμῖν, εἴπερ ἐστὶ δακρῶν καιρὸς ὁ παρῶν καιρὸς, ἀλλὰ μὴ πολλῶν μείζων τῆς τῶν δακρῶν φορᾶς ἢ καταλαβοῦσα συμφορὰ• εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν ὄντως μείζους δακρῶν πολλαὶ συμφοραὶ, ἐν αἷς τῶν ἔνδον ὑπὸ τοῦ στηριχθέντος διαφυλαχθέντων * ἢ καὶ σφόδρα γε συσταλέντων τε καὶ συμμεμυκτότων, οὐδὲ ἢ διὰ τῶν ὀμμάτων προχομένη πολλὰκις καταλείπεται νοτίς. (8) Οὐχ ὁρῶ δὲ νῦν οὐδὲ τῶν δακρῶν τὸ κέρδος• ὅτε γὰρ πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀμμάτων τὰ τῶν ἐχθρῶν ξίφη τοῖς τῶν ὁμοφύλων βαπτίζεται αἵμασι, ἡμεῖς δὲ τοῦτο καθορῶντες ἐπικουρεῖν δεόν τοῦτο μὲν ἀπορία τοῦ πράττειν οὐκ ἀναδεχόμεθα, εἰς δάκρυα δὲ καταφερόμεθα, ποταπὴ τοῖς ἀτυχοῦσι παράκλησις ἐπιγίνεται, μείζους ἢ ποταμούς τὰ ἀπὸ τῶν διαιρεθέντων σωμάτων ἐκίνησεν αἵματα ἢ τὰ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων βλεφάρων ἀναδιδόμενα δάκρυα. Ἀλλ' ὅτε ταῖς ἐκεῖθεν καταφερομέναις τῶν λυθρῶν ῥοαῖς ὁ τῶν πλημμελημάτων οὐκ ἀποσμήχεται μολυσμὸς, ἢ που γὰρ τὰ τῶν ὀμμάτων ῥεῖθρα τοῦτον ἐκπλῦναι δυναθήσεται; (9) Οὐ νῦν ἔδει κλαίειν, ἀγαπητοί, ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν μισεῖν ἀπ' ἀρχῆς• οὐ νῦν πενθεῖν, ἀλλὰ τὰς δι' ὧν ἡμῖν τὸ πένθος ἐξέφυ πάλαι φεύγειν ἠδονάς. Ἴσον γὰρ ἐστιδεσπότης καταδουλωθέντα πικροῖς τὴν ἀπὸ τῶν μαστίγων βάσανον μὴ βούλεσθαι καρτερεῖν καὶ πράξεσιν ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότας ποκηραῖς τὰς ἀπὸ τῆς δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ ἐπαφιεμένας ἡμῖν παραιτεῖσθαι ποινάς. (10) Οὐ νῦν ἐχρῆν ὀλοφύρεσθαι, ἀλλὰ διὰ βίου σωφρονεῖν• οὐ νῦν τὸν πλοῦτον σκορπίζειν, ὅτε μηδ' αὐτὸς οἶδας εἰ τούτου κύριος ἔτι καταστήσῃ, ἀλλὰ πάλαι τῶν ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι, ὅτε ἢ

векољубиво опроштај многог и великог, друге смо за мало нечовечно бацали у ропство. Сами смо се радовали несрећи других; прослављали смо се – бесчастили; снажили се и радовали – вређали, безумствовали, утовили се, одебљали, угојили се, и ако нису као некада Јаков, оставили Бога, већ су као возљубљени Израил, наситивши се, одбацили Га (Пнз. 32, 15; Ос. 4, 16) и као тврдоглава јуница били упорни против заповести Господњих и презирали су Његове заповести. Отуда шум напада и погибао рата на нашој земљи; зато је Господ *отворио ризницу своју и узео из ње сасуде њева Своја* (Јер. 50, 25). Зато је дошао народ са северне стране устремљујући се као на други Јерусалим, и подигла су се племена са краја земље држећи лук и копље. Они су жестоки и немилосрдни, глас њихов шуми као море. Чули смо вест о њима, или боље, видели смо њихов грозни изглед, и руке су наше клонуле, обузела је туга и муке, као жену на порођају. Не идите у поље и не излазите на путеве, јер је мач са свих страна (Јер. 50, 22–25). Шта ћу посведочити, или с чим ћу те упоредити, – завапићу данас са Јеремијом, – царски граде? Ко ће те спасити и утешити? Јер, велика је чаша твога урушавања; ко ће те исцелити? (Плач. 2, 13). Ви сад плачете; и то ме је горе ожалостило и није прекинуло моје речи. Али, зашто вапијете ка мени? Зашто ридате? Послушајте ме, зауставите мало ридање и омогућите приступ мојим речима. И ја плачем заједно са вама, али мале капи неће угасити пламен који се дуго разгоревао, – шта ја говорим? Напротив, још више га распаљују! И случајна суза не може умилостивити гнев Божји распаљен нашим гресима. Ја плачем заједно са вама, ако је сада време плакања и наступајућа невоља је изнад проливања суза; јесте, заиста је изнад суза много бешчашћа у време којих у страдајућег унутрашњост се кочи, или се силно стешњава и сажима, тако да често влага која тече из очију, зауставља се. Не видим сада ни корист од суза, јер када пред нашим очима мачеви непријатеља потапају крвљу једноплеменике, а ми, видећи то, уместо да помогнемо, не радимо, не знајући шта да радимо, и проливамо сузе, како је од тога утеха несрећна? Ако би се велике реке створиле од потока крви од убијених тела или од суза пролитих из наших очију, али ако потоци крвоносне влаге који отуда теку не би опрали прљавштину сагрешења, то како је могу омити сузе из очију? Не треба сад плакати, возљубљени, већ омрзнути грех од почетка; не сада – сагоревати, већ избегавати она задовољства која су нам допринела невољи. Као слуге које су строгим господарима, не хотећи да претрпе мучење од бичевања, подобно томе, и ми предајући се порочним делима, не хотећи трпети казне послате на нас правосуђем Божјим. Не треба сада ридати, већ бити разуман за живот; не сада раздавати богатство, када и сам не знаш да ли

παροῦσα θραῦσις οὐπω ἐστήρικτο καθ' ἡμῶν• οὐ τὸν νῦν ἔλεον ἐμπορευέσθαι, ὅτε ἢ τοῦ βίου πανήγυρις ἐς ἐλπίδι κείται τοῖς ἐνεστηκόσι λυθῆναι κακοῖς, ἀλλ' ἐν ᾧ νῦν παννυχίζειν καὶ λιταῖς προστρέχειν καὶ στήθη τύπτειν καὶ βαθὺ στενάζειν καὶ χεῖρας ἐπαίρειν καὶ γόνατα κάμπτειν καὶ γοερά δακρῦειν καὶ στυγνὸν προσβλέπειν, ὅτε τοῦ θανάτου τὰ κέντρα ἠκονημένα ἵκει καθ' ἡμῶν. Πάλαι ταῦτα προσῆκε ποιεῖν, πάλαι σχολάζειν τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις, πάλαι μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς κακοῖς• ἐν ᾧ γὰρ ταῦτα πράττομεν νυνὶ παρὰ γε δικαίῳ μάλιστα κριτῆ καὶ μὴ παραπολὺ τὴν γνώμην πρὸς τὴν συγγνώμην ἐπιρρεπῶς ἔχοντι, οὐκ εἰς ἔλεον, οἶμαι, κινουῦμεν τὸν θεόν, ἀλλὰ τῶν ὑπρηγμένων ἡμῖν ἁμαρτημάτων κατηγοροὶ καθιστάμεθα πικροί. (11) Οἱ γὰρ οὐτ' ἀτενὲς σωφρόνως καὶ θεοφιλῶς ἐπιστάμενά τε καὶ κατισχύοντες ἐμβιοῦν, εἶτα πρὶν ἢ τῶν κακῶν ἐπιδήμιος ἢ φορὰ, μηδὲν εἰς ἀρετῆς καὶ σωτηρίας λόγον πραξάμενοι, ἀλλ' ἀμελῶς οὕτω καὶ ῥαθύμως τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς τοῖς πάθεσι κηλιδώσαντες, πῶς οὐκ πενθῶν οὐ πρότερον ἐξίστασο γελώτων μὲν ἀκρατῶν, ἀσμάτων δὲ πορνικῶν καὶ ἀθυρμάτων θυμελικῶν; (12) Τί δὲ σκυθρωπάζων νυνὶ τὰς ὀφρῦς συνήγες καὶ τὰς παρεῖας ἐξήρες, τὸ πρόσωπον τυραννίδος δεικνύων μεστόν; Τί δ' ἔλεων τοὺς ἠδικημένους καὶ συμπαθεῖν σεμνυόμενος λοιμὸς αὐτὸς τοῖς παρατυχοῦσιν ἐνέπιπτες ἀπροσδοκῆτως; καὶ, λόγῳ ἐνὶ, τί νῦν πᾶσι καὶ πάντα χρηστός ὢν οὐδενὶ παρεῖχες πρότερον μέτριον σαυτὸν, ἀλλὰ χειρῶν μὲν ἄρχων ἀδίκων ἐμεγαλοφρόνεις, ἀμύνασθαι δὲ τὸν ὑπονοηθέντα εἰ μὴ διεπράξω, οὐδὲ βιωτὸν σοὶ τὸν βίον ἐνόμιζες; (13) Καὶ πένης μὲν πρὸ πυλῶν λιμώττων διέρριπτο βδέλυγμα, οἱ δὲ πρὸς γέλωτα εὐδοκιμοῦντες τῆς σῆς ἐμπιπλάμενοι τραπέξης καὶ περιουσίας οὐδὲν ἤττον ἐνετρώφων καὶ τῆς εὐηθείας, καὶ φίλων μὲν στοργὴν μικροῦ παρέβλεπες λήμματος, συγγενείας δὲ φύσιν διέπτυες καὶ δεσμοὺς βοηθείας ἐρρήγνυες, ἐρινύωδης τις ὥσπερ εἶναι φιλονεικῶν καὶ μισάνθρωπος ἄνθρωπος, πολλοῦ γε δὴ δέο καταλέγειν κλοπὰς τε καὶ ἀρπαγὰς πορνείας τε καὶ μοιχείας καὶ τὰς ἄλλας ἀρρητοποιίας, τὰ μεγάλα καὶ πολυαρκῆ ταυτησί τῆς ἐκπυρσευθείσης ἡμῖν καὶ περιχυθείσης φλογὸς ὑπεκκαύματα. (14) Οἶδα ὅτι ταῦτα νυνὶ καὶ ὑμεῖς ἀναλογιζόμενοι πενθεῖτε καὶ σκυθρωπάζετε• ἀλλ' ὄξυς μὲν ὁ καιρὸς, ἀδέκαστος δὲ ὁ κριτῆς, ἢ δ' ἀπειλὴ φοβερά, τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἡμαρτημένων πολὺ, καὶ οὐκ ἐξαρκούσα ἢ μετάνοια. Ἐγὼ πολλάκις ὑμῶν τοῖς ὡσὶ τοὺς παραινετικούς κατέσπειρα λόγους, τοὺς ἀπειλητικούς, ἀλλ' ὡς ἔοικεν, εἰς ἀκάνθας ἐξέφυσα• ἐδυσώπησα, ἐπέπληξα• πολλάκις ὑμῖν τὴν τῶν Σοδομιτῶν ὑπέδειξα τέφραν καὶ τὸν πρὸ ταύτης κατακλυσμὸν, ἠνίκα τοῖς ὕδασι ἐπικαταρρύτου γεγινημένης τῆς γῆς ὁ τοῦ ἀνθρωπέου γένους συνετελεσθῆ παγκόσμιος ὀλεθρὸς. (15) Πολλάκις τὸν Ἰσραηλίτην παρέστησα λαὸν τὸν περιούσιον, τὸν ἠγαπημένον, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, διὰ γογγυσμὸν, δι' ἀντιλογία, δι' ἀχαιρστίαν, διὰ παραπλήσιον πλημμέλημα μαστιζόμενον, ταπεινούμενον ὑπὸ τῶν ἠττωμένων ἐχθρῶν καὶ καθ' ὧν αὐτὸς ἐτροπαιοφόρει ἔλασσούμενον, πίπτοντα, διολλύμενον. Πολλάκις ὑμῖν ὑπετιθέμην• φυλάξασθε, διορθώθητε, ἐπιστράφητε, μὴ ἀναμείνητε στιλβωθῆναι τὴν ῥομφαίαν• τὸ τόξον

ћеш му бити господар, већ си раније требао да се уздржаваш од туђег – док нас садашња казна није сустигла; не сада показивати милост када се животна срећа прекраћује од наступајуће беде, већ не чинити неправду онда када је могућност тога била у нашој власти; не сада ићи на свеноћне службе и литије, ударати се у груди и дубоко уздисати, подизати руке, приклањати колена, жалосно плакати, и тужно гледати када су на нас уперене наоштрене жаоке смрти, већ је то требало чинити раније, упражњавати добра дела, пре него се раскајемо у злим делима. Самим тим што ми сада чинимо пред судом најправеднијег Судије и не одвише склоног праштању, мислим, ми се не приклањамо Божијој милости, већ се сами градимо као строги изобличитељи својих грехова; јер они који сад знају и могу да живе благоразумно и богоугодно, док још није наступила беда и не би учинили ништа за добротелу и спасење, већ немарно и лењо оскврнили своје душе страстима, не осуђују ли такви сами себе? Зашто ти, сада плачући ниси се раније уздржавао од претераног смеха, блудних песама и приређених забава? Зашто сада, обореним погледом, раније си подизао обрве и надимао образе, показујући изглед својствен тиранину? Зашто, сажаљевајући невољне и показујући се састрадалан, а раније си неочекивано као чума – болест, нападао оне које си сусретао? Једном речју, зашто сада добар у свему и за све, раније никоме ниси указивао себе снисходљивим? Сам си од свих чинећи неправду, величао си се, а када ниси успео да се осветиш ономе ко те је презира у томе, сматрао си свој живот не живот; бедниче, с презрењем си одгонио гладне од твојих врата, а подсмејаче и хранио за твојом трпезом и богатством и они су се не мање користили твојом наклоношћу; на угошћење пријатеља ниси жалио издатке, а природне сроднике си презирао и кидао си везе помоћи престављајући се као неки необуздани нечовечни човек; требало би ми много да набројим крађе и расипништва, блуд и прељубе, и друга непристојна дела – те велике и многобројне ствари за разгорели и обухватајући нас пламен. Знаш, што и ви сами знате, износећи ово, ви плачете и тугујете, али време не чека, неумољиви Судија, ужасна опасност, велико мноштво грехова и неделотворно покајање. Често сам вам убацивао у уши речи савета и претњи, чини се, оне су падале у трње; упозоравао сам, укоравао, често сам указивао на пепео Содома, раније бивши потоп, када од поплаве која је покрила целу земљу, догодило се светско страдање човечијег рода; често сам вам представљао Израилски народ, изабрани, љубљени, који је био царско свештенство, али због роптања, противљења, за неблагодарност, и за сличне преступе је кажњен, умирен победом њихових непријатеља, и унижен од њих, над њим је ликовало падајући, гинући; често сам вам указивао: пазите

έντεινεται• μὴ τὴν μακροθυμίαν ἀφορμὴν καταφρονήσεως λάβητε, μὴ κατὰ τῆς χρηστότητος πονηρεύσθε• ἀλλὰ πῶς ὑμῶν τὰς καρδίας ἤδη φλεγμαινούσας ἐπιξέσω; (16) Ἦ κρεῖττον νῦν ἀλγυνομένους ἐπιπλήξαι ἢ ἐκεῖθεν ἀνεπιτιμήτους δίκας ὑφέζοντας παραπέμψαι, καὶ τὴν παροῦσαν συμφορὰν τοῦ πρὸς ὑμᾶς ἐλέγχου συνεργὸν προσλαβεῖν ἢ διευλαβηθέντα τὸ πάθος ἀνεξέλεγκτον καταλιπεῖν τὸ ἀπειθήσαν καὶ ἡμαρτηκός. Τί οὖν; ἐνουθετήσαμεν, ἠπειλήσαμεν, θεὸν λέγοντες• ὁ θεὸς ἡμῶν ζηλωτῆς, μακρόθυμος, ἀλλ' ἐὰν ὀργισθῆ, τίς ὑποστήσεται;

II. | β'. (17) Ταῦτα ἔλεγον, ἀλλ' ὡς ἔοικεν, εἰς πῦρ ἔξαινον• τοῦτο γάρ μοι τὸ νῦν εἶναι, ὡς εἶθε μὴ ὄφελεν, παροιμιάσασθαι καίριον• οὐ γὰρ ἐπεστράφητε, οὐδὲ μετενοήσατε, ἀλλ' ἐβαρύννατε τὰ ὦτα τοῦ μὴ εἰσακοῦεν λόγον κυρίου. (18) Διὰ τοῦτο ἐξεχύθη ἐφ' ἡμᾶς ὁ θυμὸς αὐτοῦ καὶ ἐγρηγόρησεν ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐστήριξεν ἐφ' ἡμᾶς. «Οἴμοι ὅτι ἐμακρύνθη ἡ παροικία μου», καὶ μὴ μακρᾶς οὔσης μετὰ τοῦ ψαλμωδοῦ βοήσομαι Δαυὶδ (Ps. 119, 5), ἐμακρύνθη• ὅτι οὐκ εἰσηκούσθην παρακαλῶν, ὅτι νέφος βαρβάρων ὁρῶ τοῖς πταιίσμασι καταξηρανθεῖσαν τὴν πόλιν ἡμῶν τοῖς αἵμασιν ἐπικλύζοντας. (19) Οἴμοι ὅτι ἐπὶ τούτοις ἐφυλαττόμην τοῖς κακοῖς ἐγὼ, ὅτι «ἐγενήθημεν ὄνειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν, μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλῳ ἡμῶν» (Ps. 78, 4), ὅτι βαρβάρων ἄπιστος δρόμος οὐκ ἔδωκε τῇ φήμῃ καιρὸν ἀγγελίας, ὡς ἂν τις ἀσφάλεια περινοηθῆι, ἀλλὰ σύνδρομον ἔσχεν ἢ θέα τὴν ἀκοὴν καὶ τὸ πεπονθέναι, χώραις πόσαις ἐθναρχίαις τε καὶ ποταμοῖς ναυσιπόροις καὶ ἀλιμένοις πελάγεσι τῶν ἐπελασάντων διειργόμενων. (20) Οἴμοι ὅτι ἔθνος ὦμον καὶ ἀνήμερον ἐπ' ἀδείας ὁρῶ τῆς πόλεως περιχεόμενον καὶ τὰ πρὸ τῆς πόλεως ληιζόμενον, πάντα φθειρόν, πάντα λυμαινόμενον, ἀγρούς, οἰκίας, βοσκήματα, ὑποζύγια, γυναῖα, παιδάρια, πρεσβύτας, νεανίας, διὰ πάντων τὸ ξίφος ὠθούμενον, οὐδενὸς λαμβάνον οἶκτον, οὐδενὸς φειδόμενον. Παγγενῆς ἡ καταφθορὰ, ὡς ἀκρις ἐν ληΐῳ, καὶ ὡς ἐρυσίβη ἐν ἀμπελῶνι, μᾶλλον δὲ ὡς πρηστήρ ἢ τυφῶν ἢ χειμάρρους ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι εἶπω εἰς τὴν χώραν ἡμῶν εἰσπεσὼν αὐταῖς γενεαῖς τοὺς κατοικοῦντας ἀνάλωσε. (21) Μακαρίζω τοὺς τῆς παλαμναίας καὶ βαρβάρου χειρὸς ἔργον γεγονότας, ὅτι τεθνηκότες θάσσον διέφυγον τὴν συναίσθησιν τῶν κατασχόντων ἡμᾶς ἀνελπίστων συμφορῶν. Εἰ δὲ αἴσθησις ἦν αὐτοῖς τούτοις ἀποικομένοις, ἐθρήνησαν ἂν κἀκεῖνοι σὺν ἐμοὶ τοὺς ἔτι περιόντας, ὧν τε διὰ παντὸς πάσχουσι καὶ οἶων ἀλγεινῶν ἀναπλησθέντες οὐκ ἀπαλλάσσονται, καὶ ἐν ᾧ ζητοῦντες τὸν θάνατον αὐχ εὐρίσκουσι. (22) Πολλῶ γὰρ αἰρετώτερον ἅπαξ θανεῖν τοῦ διὰ παντὸς ἐλπίζειν θανεῖν καὶ τοῖς τῶν πλησίον πάθει συνεχῶς ἀλγεῖν καὶ σπαρασσεσθαι τὴν ψυχὴν.

III. | γ'. Ποῦ νῦν βασιλεὺς ὁ φιλόχριστος; ποῦ τὰ στρατόπεδα; ποῦ τὰ ὄπλα, τὰ μηχανήματα, αἱ στρατηγικαὶ βουλαὶ τε καὶ παρασκευαί; οὐ βαρβάρων ἄλλων

се, поправите се, обратите се, не препуштајте се *наошћреном мачу, зашеїнушом луку* (Пс. 7, 13); не претварајте Божије дуготрпљење у повод за лењост, не злоупотребљавајте Његову доброту. Како ме пробадају срца ваша, већ распаљена? Да ли вас укоравати сада када светлите, или без укоравања предати вас тамошњем кажњавању, или из уважавања према страдањима, оставити вас непокорне и грешне без укора? А шта? Ми смо саветовали, претили, говорећи Богу: *Бої наш ревнишељ, дуїошрїељив, али када се разїневи, ко ће ошїаши?* (Нм. 1, 2–3).

2. Све сам ово ја говорио, али, чини се, прогутао је огањ; такву изреку благовремено – ако би било потребно! Да кажем сада; јер ви се нисте обратили, ни покајали, већ су *ошврднуле ваше уши*, по речи Господњој (Зах. 7, 11). Зато се на вас излио Његов гнев, и Он је устао на грехе наше, и окренуо је лице Своје од нас (Језд. 15, 7). Тешко мени што се живот мој у туђини продужио (Пс. 119, 5), и будући да није дуг, али кажем са псалмопевцем Давидом, одвећ се продужио, од тога да моје опомене нису биле услишене, што ја видим, како град варвара заплускује крвљу усахли од грехова наш град. Тешко мени што сам доживео ове невоље, да смо ми постали подсмех нашим суседима, поруга и посрамљење онима који нас окружују (Пс. 78, 4), што неочекивана најезда варвара није дала времена да се о њој обавестимо, како би било разматрано нешто за безбедност, али у једно и исто време ми смо видели и чули и пострадали, будући да су нападачи били удаљени од нас преко толиких земаља народа, рекама и неприступачним мори-ма. Тешко мени, шта видим, како народ суров и опасан окружује град и пустоши приградска насеља, све истребљује, све убија, њиве, куће, пашњаке, стада, жене, децу, старце, младиће, све убија мачем, никога не жали, ништа не штеди, свеопшта погибао! Као скакавац на жетву и као буђ на виноград, или боље, као жега или тифус или поплава или, не знам како назвати, напао је на нашу земљу и истребио читава поколења становника. Славим оне који су постали жртве убиствене и варварске руке, зато који су умрли пре, они су се избавили од осећања невоља које су нас неочекивано снашле; а ако би и сами они који су отишли имали осећање, и они би заједно са мношћем оплакивали оне који су остали живи, како ови страдају све време, како су испуњени мукама и не избављају се од њих, како желе смрт и не налазе је. Јер, много је лакше једном умрети него ли стално ишчекивати смрт и непрестано трпети страдања ближњих и страдати душом.

3. Где је сада христољубиви цар? Где је војска? Где оружје, машине, војни савети и залихе? Нису ли други варвари најездом удаљили и

ἔφοδος ἐφ' ἑαυτὴν ταῦτα πάντα μετέστησέ τε καὶ μεθειλκύσατο; (23) Καὶ βασιλευ, μὲν ὑπερορίους πόνους καὶ μακροὺς ἀνατλά, συναπήρέ τε καὶ συνταλαιπωρεῖ τὸ στρατιωτικόν• ἡμᾶς δὲ ὁ κατ' ὀφθαλμοὺς ὄλεθρος καὶ φόνος δαπανᾶ, τοῖς μὲν ἐπελθῶν, τοῖς δ' ἤδη ἐπερχόμενος. Τὸ δὲ Σκυθικὸν τοῦτο καὶ ὠμὸν ἔθνος καὶ βάρβαρον ἐξ αὐτῶν τῆς πόλεως ἐξερπύσαν προφυλαίων μονιῶν δίκην ἀγρίου τὰ πέραξ αὐτῆς κατενεμήσατο. Τίς οὖν ἡμῶν προπολεμήσει; τίς ἀντιπαρατάξεται τοῖς ἐχθροῖς; Πάντων ἡμεῖς ἔρημοι, πανταχόθεν ἐξηπορημένοι. Τίς ἐξισωθεῖθι θρήνος ταῖς συμφοραῖς; ποῖον ἐξισχύσει δάκρυον ἐπαρκέσαι πρὸς τὸ μέγεθος τῶν περιστοιχισαμένων ἡμᾶς δυσχερῶν; (24) Δεῦρό μοι τῶν προφητῶν συμπθέστατε• συνθρήνησον τὴν Ἱερουσαλήμ, οὐ τὴν παλαιὰν ἐκείνην, ἔθνους ἐνὸς ἐκ μιᾶς ρίζης δώδεκα στελέχη βλαστήσαντος τὴν μητρόπολιν, ἀλλὰ συμπάσης τῆς οἰκουμένης, ὅποσιν ὁ Χριστιανῶν λαμπρύνει θεσμός, τὴν χρόνῳ καὶ κάλλει καὶ μεγέθει καὶ λαμπρότητι, πολυπληθεῖα τε τῶν ἐνοικούντων καὶ πολυτελεία δεσπόζουσας• συνθρήνησόν μοι ταύτην τὴν Ἱερουσαλήμ, οὐχ ἀλοῦσαν ἤδη καὶ χαμαὶ πεσοῦσαν, ἀλλ' ἐγγὺς κειμένην τοῦ ἀλῶναι καὶ τοῖς ὀρωμένοις κατασειομένην• συνθρήνησον τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, οὐκ αἰχμάλωτον ἀγομένην, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας ἐλπίδος ἠχμαλωτισμένην. (25) Ζήτησον ὕδωρ τῇ κεφαλῇ καὶ πηγὰς δακρῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ συμπένθησον• καὶ πένθησον ἐπ' αὐτῇ, ὅτι «κλαίουσα ἔκλαυσεν ἐν νυκτὶ, καὶ τὰ δάκρυα αὐτῆς ἐπὶ τῶν σιαγόνων αὐτῆς, καὶ οὐχ ὑπάρχει ὁ παρακαλῶν αὐτήν» (Thren. 1, 2), ὅτι «ἀμαρτίαν ἤμαρτεν Ἱερουσαλήμ, διὰ τοῦτο εἰς σάλον ἐγένετο» (Ib. 1, 8), καὶ οἱ τεθηπότες αὐτῆς τὴν ἰσχὺν ἐξεμυκτήρισαν αὐτήν, ὅτι ἐξαπέστειλε κύριος πῦρ ἐν τοῖς ὀστέοις αὐτῆς καὶ ἐβάρυνε τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τράχηλον ἡμῶν, καὶ «ἔδωκεν ἐν χερσὶν ἡμῶν ὀδύνας» (Ib. 1, 14), ἃς οὐ δυνησόμεθα ὑποστῆναι. (26) Συνθρήνησον, ὅτι ἐξέλιπον ἐν δάκρυσιν οἱ ὀφθαλμοί μου• «ἡ κοιλία μου ἐταράχθη καὶ ἐστράφη ἡ καρδία μου ἐν ἐμοί, ὅτι παραπικραίνουσα παρεπίκρανα. Ἐξῶθεν ἠτέκνωσέ με μάχαιρα» καὶ «διήνοιξεν ἐπ' ἐμὲ ὁ ἐχθρὸς στόμα αὐτοῦ καὶ ἔβρυξεν ὀδόντας καὶ εἶπε• καταπίομαι αὐτήν» (Ib. 2, 16). (27) Ὡ πόλις βασιλις, οἶον κακῶν περικέχεται ὄχλος• καὶ τὰ σὰ τῆς κοιλίας ἐγγονα καὶ τὰ πρὸ τοῦ ἄστεος, [ἄ] λαμπρῶς ἐπεπόλιστο, λαγόνες θαλάσσης καὶ πυρὸς καὶ μαχαίρας στόμα βαρβαρικῶ νόμῳ διακληρωσάμενα κατεσθίουσιν. Ὡ πολλῶν ἐλπίς ἀγαθῆ, ὅση χαλεπῶν ἀπειλῆ καὶ δειμάτων πλήθος περικλύσαν τὰ κύκλω τὴν σὴν περιβόητον ἐταπεινώσε δόξαν. (28) Ὡ πόλις βασιλεύουσα μικροῦ συμπάσης τῆς οἰκουμένης, οἶός σε στρατὸς ἀστρατήγητος καὶ δουλικῶς ἐνεσκευασμένος ὡς δουλεύουσας ἐμυκτηρίζεις; Ὡ πόλις πολλῶν ἔθνῶν λάφυροις ἐκλαμπρυνθεῖσα, οἶον λαφυραγωγεῖν σε διενοήσατο ἔθνος; ὦ πολλὰ στησαμένη κατὰ τῶν πολεμίων Εὐρώπης τε καὶ Ἀσίας καὶ Λιβύης τρόπαια, ὅπως νῦν ἐπὶ σὲ βαρβαρικὴ καὶ ταπεινὴ χεὶρ ἐξέτεινε δόρυ, τὸ κατὰ σοῦ κράτος ἐπαρθεῖσα τροπαιοφορῆσαι. Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ κακώσεως πάντα σοὶ ἤκει, ὥστε καὶ τὴν ἀπροσμάχητόν σου ῥώμην εἰς τρύγα ἐλάσαι βαθυτάτης ἀρρωστίας, καὶ τὸ ἀρρωστοῦν καὶ τεταπεινωμένον * τῶν ἀντιπάλων φιλόφρονον ὄμμα χειρὸς ἰσχὺν ἐν σοὶ ἀποφαίνειν καὶ δόξης ὀνόματι πειρᾶσθαι διακοσμηθῆναι. (29) Ὡ βασιλις

привукли себи све то? Цар трпи велике напоре ван граница царства, заједно с њим упућена је да трпи напоре и војска; а нас исцрпљује очевидна пропаст и смрт, која је једне већ сустигла, а другима се приближава. Овај скитски и груби и варварски народ као да је проистекао из самих предграђа града, подобно пољској звери истребљава његову околину. А ко ће нас одбранили? Ко ће се успротивити непријатељима? Ми смо свега лишени, сасвим смо беспомоћни. Какви вапаји могу сходно оплакати ове несреће? Какве сузе могу одговорити величини невоља које су нас задесиле. Дођи мени најплачнији од пророка и оплачи заједно са мном Јерусалим, не онај древни град – мајку једног народа који је проистекао из једног корена у дванаест огранака, већ мајку градова целе васељене, коју само осветљава хришћанска вера, који превазилази по старини и лепоти, по пространству и блистању, по мноштву становника и лепоти, оплачи заједно са мном тај Јерусалим, још не освојени и не побеђен, али већ близак томе да ће бити заузет и видљиво потресен, оплачи са мном тај царски град још не предат у ропство, али који је већ предао у ропство наду спасења. Затражи воду за главу и изворе суза за очи, и плачи заједно са мном, плачи за њим, како он горко плаче, и сузе његове на његовим образима, и нема му утешитеља, јер тешко је сагрешио Јерусалим, и зато је дошао и метеж и они који се диве могућности размишљања над њим, како је Господ послао огањ у кости његове, и ставио свој јарам на врат наш, и у руке наше ставио болести које ми не можемо да поднесемо (Плач. 13, 14). Плачи са мном, јер су усахнуле од суза моје очи, потресла се у мени унутрашњост, и срце моје померило се у мени од тога што сам се испунио горчине; мач ме је оставио без деце, а непријатељ је отворио уста своја на мене и шкрипећи зубима рекао је: прогутаћу га (Плач. 1, 20). О царски граде, какве су се беде стекле око тебе! И рођену децу твоју и лепа предграђа столице гутају бездани мора и уста огња и мача, делећи их међу собом по обичају варвара. О добро надање многих, каква грозота беда и какво мноштво ужаса, окруживши те у круг, унизили су твоју дивну славу! О граде, који царствујеш скоро целим светом, каква војска – необучена војном искуству и састављена од робова, – руга ти се као над слугом! О граде, украшен даровима многих народа, који је то народ да те претвори у свој добитак! О граде, који си подигао мноштво споменика победе над непријатељима Европе и Азије и Ливије, како се сада на теби пружило копље и ниска рука, подигавши се да постави споменик победе над тобом! Јер, код тебе све иде тако лоше тако да је и твоја необорива снага пала до крајње немоћи, а слаби, понижењи и нечовечни на изглед противник покушава да на теби покаже снагу руке и да се украси славним именом. О царе царских градова, многе

πόλεων βασιλίδων, πολλὰς μὲν συμμαχίας ἐξαρπάσασα κινδύνων, πολλὰς δὲ ἐπὶ γόνυ κλιθείσας ἀνορθώσασα τοῖς ὄπλοις, εἰς προνομίην δὲ νυνὶ προκειμένη καὶ τῶν συνεπικουρούντων ἐξηπορημένη. Ὡς ναῶν σεβασμίων χάρις καὶ λαμπρότης, ὧς μεγέθη καὶ κάλλη καὶ λεπτοουργίαι καὶ ἀγλαίσματα, ὧς θυμάτων ἀναιμάκτων καὶ φρικτῆς θυσίας καὶ μυστικῆς τραπέζης, ὧς θυσιαστήριον καὶ χῶρος ἄβατος καὶ σεπτὸς, ὅπως πολεμίων πόδες βεβήλωσιν ἀπειλοῦσι. Ὡς σέβας αὐτὸ καὶ πίστις ἄχραντος καὶ λατρεία καθαρὰ, ὅπως δυσσεβούντων καθ' ὑμῶν καὶ φρουαττομένων πλατύνεται στόμα. (30) Ὡς ἱερέων πολὺ καὶ χρίσμα καὶ ἱερωσύνη. ὧς μοι τέμενος ἱερὸν θεοῦ καὶ θεοῦ σοφία ὁ τῆς οἰκουμένης ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς. Θρηνησατέ, παρθένοι, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ. κλαύσατε, νεανίσκοι πόλεως Ἱερουσαλήμ, πενήθησατε καὶ μητέρες, δακρύσατε νήπια, δακρύσατε. τὸ μέγεθος γὰρ τοῦ πάθους καὶ ὑμᾶς εἰς συναίσθησιν ἐκβιάζεται. δακρύσατε ὅτι ἐπλήθυνεν ἡμῖν τὰ κακὰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐξαιρούμενος, οὐκ ἔστιν ὁ βοηθός.

IV. | δ'. (31) Ἀλλὰ μέχρι τίνος ὁ θρῆνος, μέχρι τίνος τὸ πένθος, μέχρι τίνος ὁ ὀλογομῶς; Τίς εἰσακούσεται, καὶ πῶς ἢ θραυσίς κοπιάσει; Τίς ἐξιλιάσεται; τίς βοήσεται ὑπὲρ ὑμῶν; εἴ τις ἦν Μωυσῆς, εἶπεν ἂν πρὸς κύριον. «ἐὰν αὐτοῖς ἀφῆς, ἄφες. εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον κἀμὲ ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, ἧς ἔγραψας (Exod. 32, 32).» Καὶ πρὸς ἡμᾶς δέ. «κύριος πολεμήσει ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἡμεῖς σιγήσομεν (Ib. 14, 14).» Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὁ θεὸς ἀπὸ τῆς γῆς. οὐκ ἔστι Μωυσῆς. οὐκ ἔστιν Ἀβραάμ ὥστε διᾶραι τὸ στόμα καὶ παρηρησιάσασθαι καὶ εἰπεῖν πρὸς τὸν θεόν. «μὴ συναπολέσης δίκαιον μετὰ ἀσεβούς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβῆς (Gen. 18, 23).» Οὐκ ἔστιν ὅστις ἐπέλθοι τὰς φιλανθρώπους ἐκείνας καὶ θαυμασίους τῶν λόγων ἐπαγωγὰς, δι' ὧν ἐπὶ δέκα δίκαιους τὴν μυριάθρωπον πόλιν ἐξω φύσεως φερομένην ἐντὸς σωτηρίας ἠξίου γενέσθαι καὶ πρὸς τοῦ τῶν ὄλων ἀκοῦσαι θεοῦ ὡς «ἐὰν εὑρεθῶσι ἐν τῇ πόλει δέκα, οὐ μὴ ἀπολέσω ἔνεκεν τῶν δέκα (Gen. 18, 32).» (32) Οὐκ ἔστιν οὖν Μωυσῆς, οὐκ ἔστιν Ἀβραάμ. ἀλλ' ἐὰν ὑμεῖς βούλησθε (παράδοξον μὲν ἐρῶ, ἀληθές δέ), ὅμως δύνασθε ὑμῖν ἑαυτοῖς Μωυσέα παρασκευάσαι, δύνασθε Ἀβραάμ δεῖξαι. Καὶ Μωυσῆς γὰρ, ἀνεπιστρόφως ἔχοντος τοῦ λαοῦ, δεινὸν οὕτω δεινὸν, εἰ πρεσβεῦον παρηκούετο. ἀλλ' ἐκεῖνο λίαν φοβερόν, ὡς πολλοὺς πολλακίς ὑπὲρ ὧν ἅπαντα ἔπραττεν ὑποχείρια διεχρήσατο. Καὶ Ἀβραάμ δὲ περὶ ὧν ἐδυσώπει καὶ ἰκέτευεν, τούτους ἑώρα τὸν βίον εἰς πυρὸς δαπάνην καταστρέφοντας, ὅτι παθῶν αὐτοῖς ἄκανθαι τὸ γεώργιον ἦν. Δύνασθε, ἐὰν βούλησθε, ἵνα λέγῃ κάκεῖνος πρὸς ὑμᾶς. «κύριος πολεμήσει ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἡμεῖς σιγήσομεν.» (33) Ποθεῖτε μαθεῖν ὅπως δέδοικα τὸν κλαυθμὸν ὑμῶν; ὅτι πρόσκαιρος. τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν, ὅτι πρὸς βραχὺ. τὴν σωφροσύνην, ὅτι ἐφήμερος. τὴν φιλαδελφίαν, ὅτι μέχρις ἂν τὸ δυσμενὲς τῶν κύκλω ἐχθρῶν, ἄτε δὴ κοινὸν ὑπάρχον κακὸν, εἰς ὁμόνοιαν ὑμᾶς συνωθεῖ. τὸ ταπεινὸν καὶ μέτριον τῶν ἠθῶν, ὅτι μέχρις ἂν ἡ αἰχμαλωσία ἐμπρόθεσμος. τὸν τύφον πατούμενον καὶ τὸν θυμὸν χαλινούμενον καὶ τὴν γλώτταν πνευματικῶν ἀσμάτων, ἀλλὰ μὴ αἰσchrῶν ῥημάτων δεικνυμένην ὄργανον, ὅτι

си градове избавио од опасности својим залагањем, и многе градове који су приклонили колена заштитио си оружјем, а сада сам осуђен на истребљење и лишавање заштитника! О лепото и дивото, о изврсни и украсе и сјају свештених храмова, о бескрвни тамјане и страшна жртво и тајанствена трпезо, жртвениче и место неприступачно и свето, како ноге непријатеља угрожавају те и скрнавe! О света и непорочна веро и чисто богослужење, како се на вас отварају уста нечастивих и надмених! О проседи, и помазање, и свештенство свештеника! Авај, свети храмe Бога и Премудрости Божије, не дремљиво око васељене! Плачите девојке, кћери Јерусалимске, ридајте младићи града Јерусалима; тугујте мајке; проливајте сузе децо, проливајте; јер велико страдање и у вама побуђује саосећање; проливајте сузе, јер се у нама умножило зло и нема Онога који спасава (Ос. 5, 14), нема помоћника.

4. Али, докле плач? Докле туговање? Докле ридање? Ко ће услишити, и како ће се *прекратиши* невоља (Бр. 16, 48)? Ко ће бити заступник, ко ће завапити за нас? Ако би то био Мојсије, он би рекао Господу: *Ако им ојросиши, ојроси, а ако не, што избаци и мене из књије живих, у коју си Ти ујисао* (Изл. 32, 32); и нама: *Господ ће се борити за нас, и ми ћемо бити сјокојни* (Изл. 14, 14). Али, нема никога; јер, *несшало је праведника на земљи* (Пс. 11, 1); нема Мојсија, нема Авраама да отвори уста и храбро каже Богу: *не појуби праведника с нечастивим, и да не буде с праведником исто што и са нечастивим* (Пост. 18, 23). Нема никога ко би изрекао таква човекољубља и дивне изреке по којима би много насељени град који је нарушио природне законе, удостојио се спасења због десет праведника, и чуо би од Бога свих: *Ако се у граду нађе десет, нећу га истребити ради десет праведника* (Пост. 18, 32). Нема Мојсија, нема Авраама. Најзад и Мојсије, када се народ није поправио, – тешко је рећи, тешко, – није био послушан, и ако је хтео да посредује; а још је страшније то што је он често предавао на смрт многе за које је био спреман да учини све. И Авраам је био очевидац како живота њих самих за које је он молио и умољавао, учинио је себе жртвом пламена, зато што су они произрастали трње страсти. Исто тако и ви можете, ако хоћете учинити, како би он и вама рекао: *Господ ће се борити за вас, а ми да будемо сјокојни* (Изл. 14, 14). Али, ако хоћете да знате, ја се плашим, да је ваше ридање краткотрајно, ваша милостиња привремена, благоразумност кратка, братољубље само дотле док вас држи опасност од непријатеља који вас окружују – то је општа беда, смирење и добра намера – само дотле док прети пљачкање, уздржање од надмености и обуздавање гнева и употреба језика за духовно појање, а не срамне

μέχρις ἂν τῶν πολεμίων οἱ ἀλαλαγμοὶ τοῖς ὤσιν ὑμῶν προσάρασσουσι• τὰς λιτὰς καὶ τὰς παννύχους στάσεις καὶ τὴν νηστείαν καὶ τοὺς στεναγμοὺς, ὅτι μέχρις ἂν ὁ διὰ ξίφους θάνατος.

V. | ε'. (34) Ταῦτά με ταραττει καὶ θορυβεῖ πολὺ τῶν ὄπλων πλέον τῶν βαρβαρικῶν. Ταῦτα δέδοικα ῥαδίως νυνὶ καὶ παρὰ πάντων ἅμα ὀρῶν συντελούμενα, ὅτι πρότερον οὐδ' ἐνίοις τισὶν οὐδὲ χωρὶς καὶ μόλις ἐπράττετο. Φοβεῖ με καὶ ἀνιᾶ ὅτι ὅταν ἴσταται ἡ πληγὴ, τότε καὶ ἡμεῖς σεμνυνόμεθα τὴν ἐπιστροφὴν, ὅτι ὅταν ἐπιστῆ τὰ λυπηρὰ, τότε πρὸς τὰς πράξεις καταφεύγομεν τὰς χρηστάς. Διὰ τοῦτο νῦν οὐκ ἔστι Μωυσῆς οὐδὲ Ἄβραάμ. (35) Εἰ δὲ καὶ παρελθούσης τῆς νῦν ἡμᾶς κατεχούσης συμφορᾶς, τὴν αὐτὴν κοσμιότητα καὶ τάξιν καὶ κατάστασιν ἐφυλάττετε, πολλοὺς ἂν Μωυσέας καὶ Ἄβραάμ προπολεμείν ὑμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξιλεοῦσθαι προεβάλλετο θεός. Καὶ τί λέγω Μωυσέα καὶ Ἄβραάμ; αὐτὸν τὸν κοινὸν δεσπότην ἡμῶν τε κἀκείνων πρόμαχον ἡμῶν καὶ προασπιστὴν ἀπεργάζεσθε, τὸν ἐπαγαγόντα τὸν ἐχθρὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν θραύοντα τῶν ἐχθρῶν τὴν ἰσχὺν, τὸν παιδεύοντα ἰώμενον, τὸν ὀργιζόμενον φιλανθρωπεύομενον• μεγάλη γὰρ ἡ ἐλεημοσύνη κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ ἐξιλασμός αὐτοῦ τοῖς ἐπιστρέφουσιν ἐπ' αὐτὸν ὁσίως, «καὶ [νῦν] βελτίους ποιήσατε», διὲ Ἰερεμίου (33, 13) βοᾷ, «τὰς ὁδοὺς ὑμῶν καὶ τὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ ἀκούσατε τῆς φωνῆς κυρίου, καὶ παύσεται κύριος τῶν κακῶν, ὧν ἐλάλησεν ἐφ' ὑμᾶς Ἄλλ' οὐ βούλεσθε. (36) Μὴ βοᾶτε μηδὲ θορυδεῖθε• κρεῖσσον ἢν ἡσύχως εὐχαριστεῖν, ἀλλὰ μὴ διωλύγιον βοᾶν ὑπὲρ ὧν μὴ ἐπάσχομεν, ἀλλὰ μὴ περὶ τοῦ δεδιέναι παθεῖν ἅ τοῖς οὐκ ὀρθῶς βιοῦσιν ἔπεται παθεῖν, ἐφ' ᾧ τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν αἰ κατὰ τὸν βίον ἄφθονοι πηγαὶ ἀνεδίδοντο, ἀλλὰ μὴ τῶν χαλεπῶν ἡμῖν ἀπείρων ὄχλον ἐπὶ ξυροῦ βεβηκότα πειρᾶσθαι φυγεῖν.

VI. | ς'. (37) Ἀλλὰ στήσατε τὸν κλαυθμὸν, παύσασθε τούτων, ἀσφαλεῖς φύλακες γένεσθε, τολμῶ καὶ λέγω ἐγὼ τῆς σωτηρίας ὑμῖν ἐγγυητής• ταῖς ἐπαγγελίαις ὑμῶν θαρρῶν τοῦτό φημι, οὐ ταῖς πράξεσι ταῖς ἑμαῖς, ταῖς ὑμῶν ὑποσχέσεσιν, ἀλλ' οὐ ταῖς ἑμαῖς φωναῖς. Ἐγὼ ὑμῖν ἐγγυῶμαι τὴν σωτηρίαν, ἂν αὐτοὶ βεβαίως συντηρήσητε τὰς ὁμολογίας, ἐγὼ τὴν τῶν δυσχερῶν ἀπαλλαγὴν, ἂν ὑμεῖς πάγιον τὴν ἐπιστροφὴν, ἐγὼ τὴν ὑποχώρησιν τῶν ἐχθρῶν, ἂν τὴν ἀναχώρησιν ὑμεῖς τῶν παθῶν• μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτων ἐγὼ ἐγγυητής, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, ἂν ἄρα τῶν συνθηκῶν ὑμῶν ἀπροφάσιστοι γένησθε πληρωταί, ὑμᾶς αὐτοὺς προβάλλομαι ἐγγυητὰς, ὑμᾶς ἀποφαίνω πρεσβευτὰς, καὶ γε κύριος φιλόανθρωπος ὢν καὶ μετανοῶν ἐπὶ κακίαις ἀνθρώπων ἐρεῖ πρὸς ὑμᾶς• «ἰδοὺ ἀπαλείφω ὡς νεφέλην τὰς ἀνομίας σου καὶ ὡς γνόφον τὰς ἁμαρτίας σου• ἐπιστράφηθι ἐπ' ἐμὲ, καὶ λυτρώσομαί σε (Jes. 44, 22)»• καὶ «ἐπιστράφητε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς (Zachar. 1, 13)»• καὶ «πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος ἢ ἐπὶ βασιλείαν τοῦ ἐξᾶραι αὐτοὺς καὶ ἀπολλύειν, καὶ ἐὰν ἐπιστραφῇ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτῶν, μετανοήσω καὶ γὰρ περὶ πάντων τῶν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς» (Jer. 18, 7).

речи, – само дотле док вика непријатеља одјекује у вашим ушима, литије и свеноћна бдења, постови и уздисање – само дотле док је смрт од мача пред вама.

5. Ево шта ме смућује и узнемирава горе од оружја варвара; ево чега се ја плашим. Видим како лако сада, сви уопште, чине то што раније нису чинили, чак неки и при том са трудом. Мене плаши и жалости то што ми када наилази патња, тада смо склони исправљању, а када нас угрожавају беде, тада се прихватимо добрих дела. Зато сада и нема Мојсија, ни Авраама. А ако би и кад прође невоља која нас је снашла и сачували такву доброту и понашање, онда би подигли многе Мојсије и Аврааме да се боре за нас и да посредују за вас пред Богом. Што ја говорим: Мојсија и Авраама? Ви би сте имали самог заједничког нама и њима Владу као бранитеља и заштитника нашег, Онога ко наводи противника за грехе наше и побеђује силу демонску, кажњава и милује, противи се и умилостивљава; јер, велико је милосрђе Господа Бога нашега, и примирење Његово онима који Му се обраћају праведно; *исправише*, позива Он преко Јеремије, *јушџеве ваше, и послушајте глас Господњи, и уклониће Господ невоље које је изрекао на вас* (Јер. 26, 13). Али ви не желите ... Не вичите и не галамите; боље би било да мирно благодарите Богу за то што још нисмо претрпели, а не да вичемо махнито, не ужасавати се страдања која предстоје да трпе који живе неправедно тада, када су обилним поточима текла им животна блага, не покушавајући да беже од великог мноштва беда које већ висе изнад саме глави.

6. Али, зауставите ваше сузе, престаните плакати; будите будни стражари; храбро вам говорим: ја вам гарантујем за ваше спасење; то вам говорим ослањајући се на ваша обећања, а не на своја дела, – на ваша уверавања, а не на моје речи. Јемчим за ваше спасење, ако ви сами тврдо сачувате своја обећања; ја – за одвраћање беда, ако ви – за сигурно исправљање, ја – удаљавање непријатеља, ако ви – за удаљавање од страсти; или боље, нисам ја гарант тога, већ и за мене и за вас, ако ви будете непоколебиви извршитељи ваших обећања, ви сами гаранција, сами се покажете посредници. *А човекољубиви Господ и Који сажалева људске невоље* (Јл. 2, 13), говори вам: *Расућу као облак пресуше твоје, и грехе твоје као маћу, врати се мени, јер сам те ја избавио* (Ис. 44, 22); и још: *Обрати се мени, и ја ћу се обратији вама* (Зах. 1, 3); и још: *Кад бих рекао за народ и за царство, да га исћредим и разорим, али ако се обрати народ од зла, и ја ћу одвратији свако зло које сам помислио да му учиним* (Јер. 18, 7–8).

VII. | ζ. (38) Τὸ λοιπὸν, ἀγαπητοὶ, πρὸς τὴν μητέρα τοῦ λόγου, τὴν μόνην ἡμῶν ἐλπίδα καὶ καταφυγὴν, καιρὸς ἐφέστηκε προσδραμεῖν. Ταύτη βοήσωμεν ποτνιώμενοι• «Σῶσον πόλιν σὴν, ὡς οἶδας, ᾧ δέσποινα.» (39) Ταύτην πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς καὶ θεὸν ἡμῶν μεσίτιν στησώμεθα, καὶ τῶν διομολογηθέντων ἡμῶν μάρτυρα καὶ ἐγγυητὴν ποιησώμεθα, καὶ τὰς ἡμετέρας αἰτήσεις διαπορθμεύουσαν καὶ τὴν παρὰ τοῦ τεχθέντος ἐξ αὐτῆς φιλανθρωπίαν ἐπομβρίζουσαν καὶ τὸ νέφος τῶν ἐχθρῶν διασκεδάζουσαν καὶ τὰς τῆς σωτηρίας ἡμῖν αὐγὰς ἀναλάμπουσαν• ἥς ταῖς πρεσβείαις τῆς παρουσίας μὲν ῥυσθίημεν ὀργῆς, ῥυσθίημεν δὲ καὶ τῆς μελλούσης καὶ ἀτελευτήτου κατακρίσεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυσίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει δόξα καὶ εὐχαριστία καὶ προσκύνησις ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7. На крају, љубљени, дошло је време да прибегнемо Мајци Слова, јединој нашој нади и прибежишту. Њој завапимо побожно: спаси град твој, како сама знаш, Владичице! Њу ставимо за посредницу пред њеним Сином и Богом нашим, и њу учинимо сведоком и гаранцијом наших завета, како би она узносила наше молитве и низводила на нас човекољубље од ње Рођеног, растерала би таму непријатеља и озарила нас светлошћу спасења. Њеним молитвама да се избавимо од садашњег гнева, да се избавимо и од бедуће бесконачне осуде, у Христу Исусу Господу нашем, Коме приличи слава и благодарење и поклоњење са Оцем и Светим Духом сада и увек и у векове векова. Амин.

* * *

Библиографија:

- Αριστάρχης, Σ. (1900): *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντίνου πόλεως λόγοι καὶ ὁμιλίας ὀγδοήκοντα τρεῖς*, τ. 2, Κωνσταντινούπολη.
- Λαούρδας, Βασίλειος (1959): *Φωτίου Ομιλίας*, Θεσσαλονίκη.
- Λαούρδας, Βασίλειος (1970): "Photius and Arethas – A Chapter in the History of Classical and Byzantine Scholarship," *Bulletin de l'Association Internationale d' Etudes du Sud-Est Europeen* VII, Bucarest, стр. 243–255.
- Φωτίου, ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντίνου πόλεως (1900): „Ομιλία πρώτη: Εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ῥώσ“, у Αριστάρχης, Σ. (1900): *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντίνου πόλεως λόγοι καὶ ὁμιλίας ὀγδοήκοντα τρεῖς*, τ. 2, Κωνσταντινούπολη, 5–27.

- Василиадис, П. Д. (2003): *Исток и Запад – иаширјарховање Св. Фошија Цариградској*, Библиотека Свечаник. Нова серија, књ. 23, Београд – Србиње – Ваљево: Хришћанска мисао – Хиландарски фонд – Универзитетски образовани православни богослови – Задужбина „Николај Велимировић и Јустин Поповић“.
- Жишије Свештој и равноајостолној Фошија Великој иаширјарха цариградској*, у Поповић, Јустин Сп. (1973): *Жишија Свештих: за месец фебруар*, Београд: Манастир Св. Ђелије, 85–115.
- Јевтић, Атанасије (2018): *Пашролоија. Књ. 3: Свешти оци и црквени иисци Истока од 4. Халкидонској до 8. Фошијевој васељенској сабора: (451–881. г.)*, Београд – Требиње – Лос Анђелес: Православни богословски факултет Универзитета у Београду – Епархија захумско-херцеговачка – Епархија западно-америчка.
- Мајендорф, Ј. (2006): *Увод у свештоошачко бојословје*, књига трећа, прев. са руског Дејан Лучић, Мала патристичка библиотека, Врњачка Бања: Пролог.
- Милаш, Н. (1925): „Осми васељенски сабор“, *Хришћански животи* 3, стр. 97–114.
- Поповић, Јустин Сп. (1973): *Жишија Свештих: за месец фебруар*, Београд: Манастир Св. Ђелије.
- Поповић, Јустин Сп. (1975): *Жишија Свештих: за месец јул*, Ваљево: Манастир Св. Ђелије.
- Поповић, Р. (1983): „Свети Фотије Цариградски и његово доба“, *Теолошки погледи* XVI (1983), бр. 4, стр. 191–211.
- Поповић, Р. (2015): „Цариградски сабор 879–880. године“, у Поповић, Р. (2015): *Свешто Предање у историји – зборник радова из историје Цркве*, Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду – Институт за теолошка истраживања, стр. 179–190.
- Поповић, Р. (2016): *Извори за црквену историју*, 2. допуњено издање, Београд: Центар за хришћанске студије
- Преподобни Нестор (2003): *Повијест минулих љета или Несторов љешојис*, прев. са руског Н. Косовић, Београд: „Никола Пашић“.
- Свешта нова Три јерарха: (сшубови Православља): жишија и учења* (2009), ур. Епископ далматински Фотије, превод с енглеског Сестринство Тројеручице, Наташа Б. Колунџић, Београд – Шибеник: Истина.
- Типалдос, Константин (2005): *Служба Свештом Фошију Цариградском*, превод са црквенословенског Жарко Војновић, Библиотека Богослужбене књиге, књ. 1, Шибеник – Београд: Истина.
- Фотије Велики, Свети (2016): *Библиошека*, том 1, кодекси 1–64, превео и приредио Младен Станковић, Библиотека Котва, књ. 4, Београд: Предањске студије.

- Agachi, A. (2012): "Photius of Constantinople," in Casiday, A. (ed) (2012). *The Orthodox Christian World*, Routledge Worlds, Abington – New York: Routledge, 269–278.
- Breje, Luj (1976): *Vizantijska civilizacija*, prevela Ivanka Nikolajević, Književnost i civilizacija, Beograd: Nolit.
- Codeso, P. Varona – Dominiquez, Ó. Prieto (2013): "Deconstructing Photios: Family Relationship Political Kinship Byzantium," *Revue des études byzantines* 71 (2013), pp. 105–148.
- Dvornik, Francis (1970): *Byzantine missions among the Slavs: SS. Constantine-Cyril and Methodius*, Rutgers Byzantine series, New Brunswick: Rutgers University Press.
- Dvornik, François (1950): *Le schisme de Photius: histoire et légende*, préface du R. P. Y. Congar, O. P., Unam Sanctam, 19, Paris: CERF.
- Leddusire, F. E. (1983): "Language Schemata in the Homilies of Photius the Great: Insights into a Christian World View in the Ninth Century," *Patristic and Byzantine Review* 2 (1983), стр. 264–274.
- Mango, C. (1958): *The Homilies of Photius, Patriarch of Constantinople*, English Translation, Introduction and Commentary (Dumbarton Oaks Studies, III), Cambridge: Harvard University Press.
- Obolensky, D. (1994): *Byzantium and the Slavs*, New York: St Vladimir's Seminary Press.
- Vlasto, A. P. (1970): *The Entry of the Slavs into Christendom: An Introduction to the Medieval History of the Slavs*, Cambridge: Cambridge University Press.

* * *

Appendix

У преводу на српски језик од Светог Фотија Великог, патријарха цариградског:

Фотије Велики, Св. (1957 / 2018): *Беседа о живојисној икони Бојомајке*, прев. Д. Марић, у Марић, Драгомир (1957): *Анџологија из списа Светиш Ошца и учитеља Цркве 2*, Београд, стр. 58–60 (PG 102, 721–741); исто у Марић, Драгомир (2018): *Анџологија из списа Светиш Ошца и учитеља Цркве*, Библиотека „Хришћански извори“ – додаци, књига 1, Београд: Хришћански културни центар др Радован Биговић и Параклис Светог Јована Златоустог у Студентском граду, стр. 135–138.

- Фотије Велики, Св. (1992 / 2016): *Окружна посланица*, прев. са грчког В. Панагиотис, *Теолошки погледи XXV* (1992), бр. 1–4, стр. 21–31; *истио* у Поповић, Р. (2016): *Извори за црквену историју*, 2. допуњено издање, Београд: Центар за хришћанске студије, стр. 178–188.
- Фотије Велики, Св. (1994 / 2008): *Беседа о обновљеној цркви*, прев. В. Ристић, *Источник* 9 (1994), стр. 137–139; *истио* у *Каленић* 1 (2008), стр. 10–11.
- Фотије Велики, Св. (2005): *Из Посланице Михаилу кнезу бујарском*, прев. Епископ Атанасије Јевтић, у Јевтић, А. (2005): *Свешћени канони Цркве*, Београд: Православни Богословски факултет Београдског универзитета, стр. 64–65, 83–84, 93–94, 103–104, 123–124, 125–126, 201–204.
- Фотије Велики, Св. (2015а): *Беседа на освећењу Храма Бојородице Фароске у Великом царском двору у Цариграду*, прев. са грчког Р. Поповић, у Поповић, Р. (2015): *Светио Предање у историји – зборник радова из историје Цркве*, Београд: Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду – Институт за теолошка истраживања, стр. 191–197.
- Фотије Велики, Св. (2015б): *Седмнаеста беседа Светиој Фотији патријарха цариградској*, прев. са грчког Р. Поповић, у Поповић, Р. (2015): *Светио Предање у историји – зборник радова из историје Цркве*, Београд: Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду – Институт за теолошка истраживања, стр. 198–206.
- Фотије Велики, Св. (2016): *Библиотека*, том 1, кодекси 1–64, превео и приредио Младен Станковић, Библиотека Котва, књ. 4, Београд: Предањске студије.
- Фотије Велики, Св. (2018а): *Слово о мистагији о Светиој Духу*, прев. са грчког Епископ Атанасије Јевтић, у Јевтић, Атанасије (2018): *Патрологија*. Књ. 3: *Свети оци и црквени ђаци Исиока од 4. Халкидонској до 8. Фотијевој васељенској сабора : (451–881. г.)*, Београд – Требиње – Лос Анђелес: Православни богословски факултет Универзитета у Београду – Епархија захумско-херцеговачка – Епархија западно-америчка, стр. 466–503.
- Фотије Велики, Св. (2018б): *Исповеданье вере*, прев. са грчког Епископ Атанасије Јевтић, у Јевтић, Атанасије (2018): *Патрологија*. Књ. 3, стр. 504–506.
- Житије Светиој и равноапостољној Фотији Великој патријарха цариградској*, у Поповић, Јустин Сп. (1973): *Житија Светиих: за месеци фебруар*, Београд: Манастир Св. Пелије, 85–115.

Примљено: 9. 7. 2019.
Исправљено: 9. 10. 2019.
Одобрено: 25. 10. 2019.

THE FIRST HOMILY OF ST. ARCHBISHOP OF CONSTANTINOPLE PHOTIUS DUE TO THE ATTACK OF RUSSIANS

Radomir V. Popović

Faculty of Orthodox Theology, University of Belgrade

***Summary:** The paper deals with one of the eighteen preserved homilies of St. Photius of Constantinople. Sermon of this holy Patriarch was told about 860 years, but the immediate cause was the attack the Russians at Constantinople. St. Patriarch is an eyewitness to this event and everything that happened before and after that, so that's the homily, and there are two preserved – the third and fourth, that can be considered as an important historical source that informs about the beginnings of the relationship of Russians with Byzantium, and about Christianization of the Russians and southern Slavs. Translations of the Homily is very important because of the description of residents of the capital in the 9th century. Hence, the text and content of the homily have several layers and is very important as a primary theological and also historical source.*

***Key words:** Saint Photius of Constantinople, Russians, Constantinople.*